

Kuidas sõnastikku kasutada

SÕNA JA SELLE VORMID

tulp nimisõna <t'ul'p, tul'bi, t'ul'pi,
mitmus tul'bid, t'ul'pide, t'ul'pe>
lill, mille õis on tassi kujuga ja mis
õitseb kevadel

- kollased, valged, punased tulbid

tulp nimisõna <t'ulp, tulba, t'ulpa,
t'ulpa, mitmus tulbad, t'ulpade,
t'ulpi>

rida sõnu või numbreid, mis
on paigutatud üksteise alla
Sõnaraamatu lehel paikneb tekst
kahes tulbas.

teksad mitmus nimisõna <teksad,
teksade, teksasid, teksased
mitmus nimisõna <teksased, teksaste,
teksaseid>

enamasti sinist või musta värvi
püksid, mis on tehtud teatud
tugevast riidest *Ta kannab
tumedaid teksasid/teksaseid.*

- naiste, meeste, tüdrukute,
poiste teksad/teksased

Sõnad on esitatud tähestiku järgi ja esile
tõstetud paksu värvilise kirjaga

Sõnad, mis kirjutatakse ühte moodi,
aga millel on erinev tähendus (homo-
nüümid), on tähistatud numbritega

Sõna järel on esitatud sõnaliik: nimisõna,
omadussõna, arvsõna, asesõna,
tegusõna, määrsõna, kaassõna, sidesõna
või hüüdsõna. Mõnikord võib olla kaks
sõnaliiki, see tähendab, et sõna esineb
kord ühes, kord teises sõnaliigis

Nimisõnade, omadussõnade, arvsõnade
ja asesõnade juures on kolm vormi
ainsuses ja mitmuses: nimetav, omastav
ja osastav. Kuidas nende vormide alusel
teisi vorme moodustada, vaata Lisa 2

Ainsuse vormide järel on lühikese
sisseütleva vorm, kui seda kasutatakse

Kui sama tähendusega sõnast on kaks
varianti, esitatakse need komaga

Kui sõnast kasutatakse eri kujuga, kuid sama tähendusega vorme, on nende vahel märk =

idee nimisõna <id`ee, id`ee, id`eed; mitmus id`eed, id`eede, id`eid ⊖ id`eesid>

1. uus mõte; plaan *Meil tuli idee randa minna. Mul on mitu ideed, millest oma järgmist raamatut kirjutada.*

- uus, värske, hea, huvitav idee
- 2. põhimõte; peamine mõte *Toetan demokraatlikke ideid.*
- filmi, romaani idee

Kui sõna kasutatakse ainult või põhiliselt ainsuses, siis mitmuse vorme pole esitatud

gripp nimisõna <gr`ipp, gripi, gr`ippi>

gr`ippi-
nakkushaigus, mida iseloomustavad palavik, köha ja nohu *Olin kaks nädalat gripis.*

- grippi jääma *Jäin gripipi.*
- grippi põdema *Ta põdes sügisel gripipi.*

Kui sõna kasutatakse mitmuses, siis on sõna järele kirjutatud *mitmus* ja esitatud ainult mitmuse vormid

käärid mitmus nimisõna <käärid, k`ääride, k`ääre>

lõikamiseks mõeldud tööriist, millel on kaks tera, mis liiguvad üksteise vastu *Need käärid ei ole eriti teravad. Käärid on nüriks läinud.*

- kääridega lõikama *Lõikasin foto kääridega väiksemaks.*

Omadussõna võrdluse vormid

rõõmus omadussõna <r`õõmus, r`õõmsa, r`õõmsat; mitmus r`õõmsad, r`õõmsate, r`õõmsaid; võrdlus: r`õõmsam, kõige r`õõmsam>

õnnelik, rõõmu tundev või väljendav; head tuju tekitav **VASTAND** *kurb* *Ilus ilm teeb meele rõõmsaks.*

- mille üle *Olin kirja üle väga rõõmus.*

- rõõmus tuju; rõõmus nägu, naer
- rõõmus üllatus, sündmus, uudis

See märk näitab omadussõnast moodustatud *lt*-lõpuga ja tegusõnast moodustatud *mine*-lõpuga sõnu

rõõmsalt ⊖ **rõõmus** \ määrsõna <r`õõmsalt; võrdlus: r`õõmsamalt, kõige r`õõmsamalt>

Olin rõõmsalt üllatunud, et film nii hea oli.

Määrsõna võrdluse vormid

õppima tegusõna <õppima, õppida, õpib, õpitud>

uusi teadmisi või oskusi omandama *Õpin põhikoolis. Ta õpib eksamiks.*

- *mida* *Ma õpin eesti keelt.*
- *mida tegema* *Laps õpib lugema.*
- *kelleks* *Ta õpib arstiks.*

VÕRDLE õpetama

ÜHENDID: pähe õppima, ära õppima

Tegusõnadel on näidatud *ma*-tegevusnimi, *da*-tegevusnimi, kindla kõneviisi oleviku 3. pöörde vorm ja enamasti ka *tud*-kesksõna. Kuidas nende vormide alusel teisi vorme moodustada, vaata Lisa 2

jooksmata tegusõna <j'ooksma, j'oosta, jookseb, j'oostud; j'ooksis, j'ooksnud>

1. jalgedel kiiresti edasi liikuma *Jooksime bussi peale. Jooksin võistlustel 100 meetrit 12 sekundiga.*

2. vedeliku kohta: voolama *Vesi jooksis vanni. Pisarad jooksid mööda nägu.*

ÜHENDID: ringi jooksmata

Kui sõnal on vorme, mis moodustatakse teisiti kui tavaliselt, siis on need esitatud semikooloni taga

Kui sõnaga saab moodustada ühendeid, siis on need loetletud sõna kohta käiva info lõpus

HÄÄLDUS

grammatika nimisõna <grammatika, gramm'atika, gramm'atikat> mingi keele reeglite kogum, mille abil moodustatakse sõnu ja lauseid; vastav õpik *Kursustel õpetatakse eesti keele grammatikat ja sõnavara.*

pann nimisõna <pann, panni, p'anni; mitmus pannid, p'annide, p'an'ne> madalate äärtega metallist nõu, millega saab toitu praadida ja küpsetada *Emal praeb pannil liha ja kartuleid.*

Märk ´ näitab rõhku, mis ei ole sõna alguses (nagu tavaliselt)

Märk ` näitab, et sõna hääldus on III vältes. Välde on see, kui pikalt sa ühes sõnas teatud silpi ütled. Eesti keeles on kolm välde: lühike ehk I, pikk ehk II ja ülipikk (= väga pikk) ehk III välde. Mõnikord on nii, et ühe sõna eri vorme eristataksegi ainult välte abil. Näiteks on sõna *pann* omastava käände vorm *panni* (II välde), aga osastava käände vorm *p'anni* (III välde)

Märk ' näitab peenendust. Peenendus tähendab seda, et teatud häälikuid (*l, n, s, t, d*) tuleb moodustada nii, et need kõlavad pehmemalt. Eesti keeles võib peenendusest oleneda sõna tähendus. Näiteks on eri tähendus sõnadel *palk* ja *pal'k*

Kui hääldus erineb sellest, kuidas sõna kirjutatakse, siis on seda näidatud nii

CV lühend (tsee-vee)

dokument, kus sa kirjeldad lühidalt oma elulugu, haridust ja töökohti. Tavaliselt esitatakse CV (koos kaaskirjaga) siis, kui kandideeritakse mingile töökohale

TÄHENDUS JA NÄITED

Numbrid tähistavad sõna eri tähendusi

päike nimisõna <p`äike, p`äikese, p`äikest> või <p`äike, p`äikse, p`äikest>

1. suur ümmargune objekt taevas, mis annab päeval valgust ja soojust *Päike tõuseb idast ja loojub läände. Päike kadus pilve taha.*

• päike paistab, särab

2. päikese valgus ja soojus *Päikese käes hakkab palav.*

• päikest võtma (≡ päevitama)

Võtsime terve päeva rannas päikest.

Sõna tähenduse seletus

Sulgudes ja märgi = taga esitatakse täiendavaid seletusi

Kui tähendused on raskesti eristatavad, siis koosneb seletus kahest osast, mida eraldab semikoolon

aeg-ajalt määrsõna <aeg-ajalt>

nii, et tegevus kordub mõne aja tagant) mõnikord, vahel *Auto teeb aeg-ajalt imelikku häält.*

Nii esitatud info (näiteks *ainsuses*, *tavaliselt mitmuses*, *eitavas lauses*) näitab sõna grammatilist kasutust

kask nimisõna <k`as`k, kase, k`as`ke; *mitmus* kased, k`as`kede, k`as`ki>

1. puu, mille tüvel on valge koor *Kasest saadakse kevadel mahla.*

2. (*ainsuses*) see puu materjalina

lill nimisõna <l`ill, lille, l`ille; mitmus lilled, l`illede, l`illi>

taim, millel on ilusad õied või lehed *Aias õitsevad kaunid lilled.*

Pane lilled vaasi!

• **lilli kinkima** *Kinkisin emale sünnipäevaks lilli.*

• **lilli kastma** *Neid lilli peab kastma kord nädalas.*

• **lilli istutama** *Istutasime hauale lilli.*

• **lilli korjama** *Tüdrukud korjasid aasal lilli.*

Näited, kuidas sõna lauses kasutatakse

Nii on esitatud sõnad, mis esinevad sageli koos (kollokatsioonid)

teatama tegusõna <t`eatama, t`eatada, t`eatab, t`eatatud>

infot, teadet (edasi) andma; midagi teatavaks tegema *Õde helistas ja teatas kurva uudise.*

• **kellele** *Teatasin perearstile oma uue aadressi.*

• **millest** *Mees teatas õnnetusest politseisse.*

• **et** *Ajaleht teatab, et homme tuleb ilus ilm.*

ÜHENDID: ette teatama

Kui sõna määrab, mis vormis peavad teised sõnad lauses olema, siis näitame seda vastava küsimusega (rektsioon). Rektsiooni näitame nimisõnade, omadussõnade, määrsõnade, kaassõnade ja tegusõnade juures

Tegusõna juures näidatakse sagedamaid sidesõnu, millega tegusõnale järgnev lause osa algab

austama tegusõna <`austama, `austada, `austab, `austatud>

kedagi või midagi kõrgelt hindama, kellestki või millestki heal arvamusel olema **SAMA MIS** *lugu pidama*

• **keda-mida** *Ta austab oma vanemaid. Selles peres austatakse traditsioone.*

Tegusõna juures näitab küsimus *keda-mida*, et sihitis (sõna, mis väljendab seda, kellele või millele tegevus on suunatud) peab olema osastavas käändes. Kui sellist küsimust ei ole, siis võib sihitis esineda nii nimetavas, omastavas kui ka osastavas käändes

mõtlemata tegusõna <m`õtlemata, m`õelda, m`õtleb, m`õeldud>

mõistuse abil seoseid leidma ja järeldusi tegema; oma mõtteid kellelegi või millelegi suunama *Püüdsin mõelda, mida edasi teha.*

• **kellest-millest** *Millest sa mõtled? Mõtlesin oma vanematest.*

• **kellele-millele** *Kelle-mille peale*

Emma mõtleb sageli oma tütrele / tütre peale.

Rektsiooni variantide vahel on märk /

MUU INFO

SAMA MIS osutab sama tähendusega sõnale (sünonüümile)

südaöö nimisõna <süda `öö, süda `öö, süda `ööd>
kell 12 öösel **SAMA MIS** kesköö
Jõudsi me peolt koju alles südaööks.

VASTAND osutab vastupidise tähendusega sõnale (antonüümile)

õigesti mäarsõna <õigesti; võrdlus: `õigemini, kõige `õigemini>
nii nagu on õige, õigel moel
VASTAND valesti *Ta käitus õigesti, et politsei poole pöördus. Kui ma õigesti mäletan, siis sündis neil tütar. Loe õigesti!*
ÄRA AJA SEGI õieti

ÄRA AJA SEGI! osutab sõnale, mis võib tunduda sarnane, aga mida ei tohi samas tähenduses kasutada (paronüüm)

hulgas kaassõna <hulgas>
mingis grupis, kellegi keskel **SAMA MIS** seas
▪ **kelle-mille hulgas** Märkas inimest rahva hulgas üht tuttavat inimest. *Laulja on noorte hulgas väga populaarne.*
VÕRDLE hulka, hulgast

VÕRDLE osutab tähenduse poolest seotud sõnale või sõnadele

honne omadussõna, nimisõna <h`omme, h`omse, h`omset; mitmus h`omsed, h`omsete, h`omseid>
1. tänasele päevale järgneval päeval olev, toimuv või tekkiv
Honne koosolek jääb ära. Artikkel ilmub homses ajalehes.
• **honne päev** Kõik selgub homse päeva jooksul.
2. tänasele päevale järgnev päev
Alates homsest hakkab lund sadama.
VÕRDLE tänane, eilne

VÕRDLE esitame joonte vahel, kui see käib ühe sõna kõigi tähenduste kohta

küte nimisõna <küte, k'ütte, kütet>
see, mille abil ruume külmal
ajal soojana hoitakse; ruumide
soojana hoidmine *Nad kasutavad
kütteks puid. Kütte hind tõuseb.*
SAAB MOODUSTADA ahjuküte,
elektriküte, gaasiküte, keskküte

SAAB MOODUSTADA osutab liitsõnadele

tagajärg nimisõna <tagaj`ärg, taga-
järje, tagaj`ärge; *mitmus* taga-
järjed, tagaj`ärgede, tagaj`ärgi>
see, mille juhtunu on põhjustanud
Põhjust ja tagajärge ei tohi segi ajada.
• rasked, traagilised, kurvad
tagajärjed *Õnnetusel olid rasked
tagajärjed.*
☉ **mille tagajärjel** (= millegi tõttu)
Linn hävis tulekahju tagajärjel.

Nii on välja toodud sõna vorm, millel on omaette tähendus

tänu¹ nimisõna <tänu, tänu, tänu>
hea tunne, mis sul tekib, kui keegi
aitab sind või teeb sulle mingi
teene; selle väljendus *Viisin arstile
tänuks lilli.*
• tänu avaldama *Vastuvõtul
avaldati tänu tublidele sportlastele.*
Suur tänu! – Pole tänu väärt!
(= väljend, mida kasutame, et
täna, ja viisakas vastus)

Sinisel taustal on kindlad väljendid (vormelid), mida kasutatakse suhtlemisel, ja kommentaarid, kust saab lisainfot näiteks grammatika või sõna kasutuse kohta

sada arvsõna <sada, saja, sada = sadat;
mitmus sajad, sadade, sadu>
100 *Kirjaniku sünnist möödub sada
aastat. Näitusel käis sadu inimesi.*
• sada protsenti, meetrit, kilo
Kui on tegemist arvudega üle
tuhande, kasuta sõna *sada*
asemel *ükssada*, näiteks *viis tuhat
ükssada*. Kasuta sõna *ükssada* ka
siis, kui ametlikus dokumendis
on vaja sõnadega märkida täpne
rahasumma.

Kui sõnal on olemas lühend, on see välja toodud nii

liiter nimisõna <l'iiter, l'iitri, l'iitrit;
mitmus l'iitrid, l'iitrite, l'iitreid>
(lühend **l**) vedeliku mahu
mõõtühik *Ostsin kaks liitrit piima.*

Nii on esitatud märk, mida sõna tähistab

küsimärk nimisõna <küsim`ärk,
küsimärgi, küsim`ärki; mitmus
küsimärgid, küsim`ärkide,
küsim`ärke>
(märk **?**) kasutatakse küsimuse järel